

**SCIENCE**  
**PROBLEMS.UZ**

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences  
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

# Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

2-maxsus son  
(5-jild)

**2025**

# **SCIENCEPROBLEMS.UZ**

## **IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI**

*№ S/2 (5) – 2025*

## **АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

## **ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES**

**TOSHKENT-2025**

## **BOSH MUHARRIR:**

Isanova Feruza Tulqinovna

## **TAHRIR HAY'ATI:**

### *07.00.00- TARIX FANLARI:*

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

### *08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:*

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

### *09.00.00- FALSAFA FANLARI:*

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

### *10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:*

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

#### *12.00.00- YURIDIK FANLAR:*

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

#### *13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:*

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

#### *19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:*

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

#### *22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:*

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

#### *23.00.00- SIYOSIY FANLAR*

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

---

### **OAK Ro'yxati**

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

---

**“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari”** elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

**Muassis:** “SCIENCEPROBLEMS TEAM”  
mas'uliyati cheklangan jamiyati

#### **Tahririyat manzili:**

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

[scienceproblems.uz@gmail.com](mailto:scienceproblems.uz@gmail.com)

#### **Bog'lanish uchun telefon:**

(99) 602-09-84 (telegram).

**MUNDARIJA**

**07.00.00 – TARIX FANLARI**

|                                                                                                                                                                             |       |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| <i>Vaxidov Suxrobjon</i><br>O'ZBEKISTONDA ZIYORAT TURIZMINI RIVOJLANTIRISHDA<br>ZIYORATGOHLARNING ROLI .....                                                                | 10-14 |
| <i>Mamatqulov Bekzod, Negmatova Dilafro'z</i><br>O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA FARMATSEVTIKA SANOATINING RIVOJLANISHI:<br>TARIXIY TAHLIL VA NATIJALAR (1991-2024 YILLAR) ..... | 15-20 |
| <i>Esonov Ziyodbek Yuldashevich</i><br>FARG'ONA VODIYSINING O'RTA ASRLAR DAVRI KULOLCHILIK<br>HUNARMANDCHILIGI TARIXIDAN .....                                              | 21-25 |
| <i>Raxmatov Ramshod Raximovich</i><br>XX ASRNING BOSHLARIDA BUXORO VA TURKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY<br>HAYOTIDA AFG'ONISTON OMILI .....                                     | 26-30 |
| <i>Abduraxmonov Adxamjon Soxodilla o'g'li</i><br>SOVETLAR DAVRIDA FARG'ONA VODIYSI SHAHARLARIDA MADANIY HAYOT<br>(Z. M. BOBUR NOMLI ISTIROHAT BOG'I MISOLIDA) .....         | 31-37 |
| <i>Ergashev Ahmad Abdug'offorovich</i><br>PAXTAKOR-79 FOJIASI: O'ZBEK FUTBOLINING SSSR OLIY LIGASIDAGI<br>RIVOJLANISH TRAYEKTORIYASIGA TA'SIRI (1979-1991) .....            | 38-44 |
| <i>Ergashev Umar Kuzyevich</i><br>O'ZBEKLARNING "QOVCHIN" URUG'IGA DOIR MULOHAZALAR<br>(QASHQADARYO VOHASI) .....                                                           | 45-49 |
| <i>Bebitov Maqsud, Jo'raqulova Mukambar</i><br>JALOLIDDIN RUMIY: TURKISTON VA ANADOLU O'RTASIDAGI MA'NAVIY KO'PRIK .....                                                    | 50-57 |

**08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI**

|                                                                                                                                                                     |        |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------|
| <i>Isayev Kobiljon Abdukodirovich</i><br>SANOAT KORXONALARIDA IQTISODIY INKLYUZIYA FAOLIYATINING<br>IJTIMOIIY-IQTISODIY SAMARADORLIGINI ANIQLASH USULLARI .....     | 58-69  |
| <i>Амбарцумян Анастас Алексеевич</i><br>ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО УЗБЕКИСТАНА И РОССИИ:<br>СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ .....                                   | 70-78  |
| <i>Zokirjonov Muhammadsodiq, Mirzayeva Fotima</i><br>KAPITAL AKTIVNI BAHOLASH MODEL (CAPM)NING NAZARIY VA METODOLOGIK<br>ASOSLARINI RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI ..... | 79-91  |
| <i>Исламтудинова Дина Файзрахмановна</i><br>СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО – ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА<br>В ОТРАСЛИ КОНЕВОДСТВА .....                              | 92-98  |
| <i>Jumayeva Guzal, Jumadullayeva Durdona</i><br>JAHONDA KORPORATIV BOSHQARUV TENDENSIYALARI<br>VA O'ZBEKISTON TAJRIBASI .....                                       | 99-105 |

|                                                                                                                                                      |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Rustamov Jamshed Boturjonovich</i><br>BIZNES-TA'LIMI XIZMATLARINI KO'RSATUVCHILARNING MARKETING<br>FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI ..... | 106-110 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|

## **09.00.00 – FALSAFA FANLARI**

|                                                                                                                                        |         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Xolmirzaev Nodirjon Nizomjonovich</i><br>SHAHARSOZLIKDA ZAMONAVIYLIK VA MILLIYLIK MASALASI .....                                    | 111-114 |
| <i>Mamanov Jamoliddin Abduraximovich</i><br>YOSHLARDA MILLIY IDENTIKLIKNI SAQLASHNING OMILLARI .....                                   | 115-123 |
| <i>Eshpulatov Inoyat Saparovich</i><br>FAXRIDDIN ROZIYNING INSON FALSAFASI .....                                                       | 124-128 |
| <i>Fayziyev Xurshid Jumayevich</i><br>VOLTERNING DEISTIK MATERIALIZMI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI .....                          | 129-133 |
| <i>Rustamaliyev Mirjalol Hayrullo o'g'li</i><br>BARQAROR RIVOJLANISHDA DAVLAT BOSHQARUVINING AXLOQIY<br>VA FALSAFIY MUAMMOLARI .....   | 134-138 |
| <i>Abdumalikov Abdulatif, Juraboyeva Dilmura</i><br>YANGI O'ZBEKISTONDA JAMIYAT, INSON VA TABIAT<br>MUNOSABATLARINING UYG'UNLIGI ..... | 139-143 |

## **10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI**

|                                                                                                                                              |         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Axmedov Oybek Saporbayevich</i><br>BOSHLANG'ICH TA'LIM INGLIZ TILI DARSLARIDA OG'ZAKI NUTQNI<br>SHAKLLANTIRISH .....                      | 144-152 |
| <i>Алиева Эльвина, Расулова Дильбар</i><br>ТИПОЛОГИЯ КОНВЕРГЕНЦИИ В ЛИНГВИСТИКЕ .....                                                        | 153-158 |
| <i>Mirzayeva Kamola</i><br>“DEVONU LUG'ATIT TURK” ASARIDA KIYIM-KECHAK NOMLARI .....                                                         | 159-164 |
| <i>Abdullayev Akmal Amirovich</i><br>TOSHKENT VILOYATI ETNOTOPONIMLARINING SHAKLLANISHIDA<br>ETNIK GURUHLAR MIGRATSIYASINING TA'SIRI .....   | 165-169 |
| <i>Sayfullayeva Dilnoza Dilshod qizi</i><br>XUDOYBERDI TO'XTABOYEVNING “BESH BOLALI YIGITCHA” ROMANIDA<br>MUALLIF BIOGRAFIYASI IFODASI ..... | 170-174 |
| <i>Rahmonova Surayyo Ne'matovna</i><br>MERONIMLARNING GRAMMATIK VA STRUKTURAVIY XUSUSIYATLARI .....                                          | 175-179 |
| <i>Чернова Наталья Васильевна</i><br>ОЦЕНКА И ДИАГНОСТИКА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ<br>НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗОВ .....                   | 180-184 |
| <i>Abdusalomova Aziza Homidovna</i><br>SA'DIY SHEROZIY SHE'RIYATINING ANGLIYADAGI TARJIMALARIDA<br>POETIK SHAKLNING USTUVORLIGI .....        | 185-192 |

|                                                                                                                                    |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Morozova Anastasiya Vladimirovna</i><br>SEMANTIC AND PRAGMATIC ANALYSIS IN THE NAMES OF DINING<br>ESTABLISHMENTS .....          | 193-196 |
| <i>Murotaliyeva Maftuna Shukurullo qizi</i><br>P.D.JEYMSNING DETEKTIV ASARLARIDA INTERTEKSTUALLIK .....                            | 197-200 |
| <i>Ismatova Shaxnoza Axror qizi</i><br>DAVLAT RAHBARLARINING BAYRAM TABRIKLARI: LINGVISTIK,<br>STILISTIK VA PRAGMATIK TAHLIL ..... | 201-205 |

## **12.00.00 – YURIDIK FANLAR**

|                                                                                                                                                  |         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Qayumov Zoir Ergashevich</i><br>O'ZBEKISTONDA YURIDIK JAVOBGARLIKDAN OZOD QILISH INSTITUTI<br>RIVOJLANISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI ..... | 206-210 |
| <i>Tajaliyev Ilyosbek</i><br>PIROTEKNIKA BUYUMLARINING QONUNGA XILOF MUOMALASINING<br>UMUMIY TAVSIFI VA TURLARI .....                            | 211-215 |
| <i>Sanayev Botir</i><br>SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHDA<br>YETKAZILGAN ZARAR UCHUN YURIDIK JAVOBGARLIK MUAMMOLARI .....        | 216-221 |
| <i>Alisherova Nozima Nizamidin qizi</i><br>PORA OLIH JINOYATLARINI KVALIFIKATSIYA QILISH MASALALARI .....                                        | 222-230 |
| <i>Avezov Dilshod Sadulayevich</i><br>SPECIFIC FEATURES OF EARLY TERMINATION OF LOCAL DEPUTY POWERS<br>ON OBJECTIVE GROUNDS .....                | 231-234 |
| <i>Mirzayev G'olibjon Halimovich</i><br>PROKURATURA ORGANLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI BAHOLASH<br>TUSHUNCHASI, AHAMIYATI VA ZARURATI .....     | 235-242 |

## **13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI**

|                                                                                                                                                                                                    |         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Zubaydullayev O'ktam Raim o'g'li</i><br>BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI ART-PEDAGOGIKASI ASOSIDA KASBIY<br>FAOLIYATGA TAYYORLASHDA ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN<br>FOYDALANISH METODIKASI ..... | 243-248 |
| <i>Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich</i><br>JISMONIY TARBIYA MASHG'ULOTLARI JARAYONIDA YUQORI SINF<br>O'QUVCHILARINING IRODAVIY SIFATLARINI SHAKLLANTIRISH.....                                   | 249-255 |
| <i>Egamberdiyeva Zarina Oltiboyeva</i><br>GEOAXBOROT TEXNOLOGIYALAR FANINI O'QITISHDA GAMIFIKATSIYA<br>METODIKASINI QO'LLAB TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI .....                                     | 256-260 |
| <i>Abdiyev Jahongir Ruzibayevich,</i><br>INTELLEKTUAL QOBILIYATLARNI INOBATGA OLGAN HOLDA TALABALARNING<br>ILMIY TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH .....                                | 261-265 |
| <i>Alimkulov Jamshid</i><br>BO'LAJAK GEOGRAFIYA O'QITUVCHILARINING LOYIHALASH KOMPETENTLIGINI<br>RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI .....                                                                   | 266-272 |



*Kurbanov Olim Esirgapovich*

TARIX FANI MUTAXASSISLIGI MAGISTRATURA TALABALARINING TADQIQOT

KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH: TARIX VA ZAMONAVIYLIK ..... 273-277

**Received:** 10 March 2025

**Accepted:** 15 March 2025

**Published:** 25 March 2025

*Article / Original Paper*

## **INTERTEXTUALITY IN P.D. JAMES'S DETECTIVE NOVELS**

**Murotaliyeva Maftuna Shukurulloyevna**

Termiz State Pedagogical Institute

E-mail: [maftunamurotaliyeva@gmail.com](mailto:maftunamurotaliyeva@gmail.com)

**Abstract.** Intertextuality plays an important role in P.D. James's works. In particular, James incorporates references to other literary texts, especially in her detective novels. As a master of the crime genre, James does not merely create stories of mystery and intrigue; she incorporates elements of classical literature, religious texts, and the works of famous dramatists, inviting readers to explore deeper meanings and connections. Drawing on the works of Shakespeare, the Bible, and other literary figures, James enriches her characters, themes, and plots with rich allusions. These references not only enhance the reading experience but also explain her works within a broader cultural and literary tradition.

**Keywords:** Intertextuality, Detective novels, Crime genre, Classical literature, Religious texts, Shakespeare, Bible, Literary figures, Allusions, Cultural and literary tradition.

## **P.D.JEYMSNING DETEKTIV ASARLARIDA INTERTEKSTUALLIK**

**Murotaliyeva Maftuna Shukurullo qizi**

Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

**Annotatsiya.** Intertekstuallik P.D. asarlarida muhim rol o'ynaydi. Jeyms, ayniqsa uning detektiv romanlarida, boshqa adabiy matnlarga havolalar kiritgan. Jinoyat janrining ustasi sifatida Jeyms shunchaki sir va intriga hikoyalarini yaratmaydi; u mumtoz adabiyot, diniy matnlar va taniqli dramaturglarning elementlarini o'zida mujassam etgan bo'lib, o'quvchilarni chuqurroq ma'no va aloqalarni o'rganishga taklif qiladi. Shekspir, Bibliya va boshqa adabiy arboblarning asarlariga tayanib, Jeyms o'zining qahramonlari, mavzulari va syujetlarini yaxshilaydigan ishoralariga boy qilib yaratadi. Ushbu havolalar nafaqat o'qish tajribasini boyitibgina qolmay, balki uning asarlarini kengroq madaniy va adabiy an'analar doirasida tushuntiradi.

**Kalit so'zlar:** Intertekstuallik, Detektiv romanlar, Jinoyat janri, Mumtoz adabiyot, Diniy matnlar, Shekspir, Bibliya, Adabiy arboblari, Ishoralar, Madaniy va adabiy an'analar.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI2Y2025N31>

**Kirish.** Intertekstuallik, asosan, yozuvchilarning oldingi asarlardan foydalanib, yangi ma'no yaratishini va o'quvchilarga bu bog'lanishlarni tan olishni taklif qiladi. Yozuvchi boshqa matnlarga ishora qilib, ularni o'zgartiradi yoki yangi kontekstga joylashtiradi, bu esa o'quvchilarga yanada chuqurroq yoki kengroq talqinlarni taklif etadi.

Intertekstuallik adabiy tushuncha bo'lib, turli matnlar o'rtasidagi munosabatlarni va ularning bir-biriga qanday ta'sir qilishini yoki qanday murojaat qilishini anglatadi. Bu matn mustaqil obyekt emas, balki boshqa matnlar orqali — to'g'ridan-to'g'ri havolalar, iqtiboslar, ishoralar yoki hatto mavzular, g'oyalar yoki tuzilmalarning nozik aks-sadolari orqali shakllantirilishini ko'rsatadi [1].

Bu atama 1960-yillarda adabiyot nazariyotchisi Yuliya Kristeva tomonidan Mixail Baxtin g'oyalariga asoslanib ommalashgan. Intertekstuallik yozuvchilarning ma'no yaratish uchun

oldingi asarlardan foydalanish va o'zgartirish usullarini ta'kidlaydi va ko'pincha o'quvchilarni ushbu aloqalarni tan olishga taklif qiladi.

Masalan, detektiv adabiyotda mualliflar hikoyalarini boyitish, chuqurroq ma'no yaratish yoki sharh berish uchun Shekspir asarlari, Injil yoki klassik adabiyotlardan iqtibos keltirishi yoki ularga ishora qilishi mumkin. Ushbu havolalar bilan tanish bo'lgan o'quvchilar matnni ko'p darajalarda izohlashlari mumkin, ular asosiy aloqalarni va ulardan kelib chiqadigan yangi talqinlarni anglaydilar [2].

Intertekstuallik, asosan, yozuvchilarning oldingi asarlardan foydalanib, yangi ma'no yaratishini va o'quvchilarga bu bog'lanishlarni tan olishni taklif qiladi. Yozuvchi boshqa matnlarga ishora qilib, ularni o'zgartiradi yoki yangi kontekstga joylashtiradi, bu esa o'quvchilarga yanada chuqurroq yoki kengroq talqinlarni taklif etadi.

**Adabiyotlar tahlili va metodologiya.** P.D.Jamesning ikki asari ayol detektiv Cordelia Greyga bag'ishlanadi. Ulardan biri "Teri ostidagi suyak" (*The Skull Beneath the Skin*) hamda "Unsuitable job for a Woman" (*Ayollar uchun nomunosib ish*). Asar detektiv adabiyoti janriga mansub bo'lib, Agata Kristi, Dorothy L. Sayers va Raymond Chandler kabi mualliflar tomonidan o'rnatilgan elementlar bilan shug'ullanadi. Romaning asosiy qahramoni, Kordeliya Grey, xususiy tergovchi bo'lib, bu janrning klassik an'analariga, sirlarni ochishga intilgan yolg'iz detektivni tasvirlaydi. Biroq, Jeyms bu an'anani ayol qahramon yaratish orqali buzadi, bu esa ilgari detektiv adabiyotda ko'pincha markaziy o'rinda bo'lgan erkak detektivlarga qarshi turadi.

Ushbu intertekstual elementlarni An Unsuitable Job for a Woman asarida to'plab, P.D. Jeyms boy va ko'p qirrali bir hikoya yaratadi. Ushbu ishoralar nafaqat romaning xarakterlari va mavzularini shakllantiradi, balki o'quvchilarni asarni bir nechta adabiy nuqtai nazarlardan o'rganishga taklif qiladi [3].

P.D. Jeymsning "Teri ostidagi suyak" (*The Skull Beneath the Skin*) asarida intertekstuallik muhim rol o'ynaydi, ayniqsa, u klassik adabiyot, san'at va oldingi detektiv asarlari bilan bog'liq havolalari orqali romanning mazmunini boyitadi. Ushbu asar yozuvchining eng ko'p boshqa asarlardan havolalar hamda iqtiboslar keltirilgan. P.D.Jeyms ushbu asarda mashhur kitoblar hamda yozuvchilarning ijodidan qatorma qator iqtiboslar keltirilgan, Bible, Thomas Mallory, Marlowe, Shakespeare, Webster, Henry James shular jumlasidandir. Hattoki, sarlavhaning nomi "Teri ostidagi suyak" (*The Skull Beneath the Skin*) mashhur shoir T.S.Elliotning «Abadiylikka shivirlar» (*Whispers of Immortality*) she'rida keltirgan. Elliotning o'zi ushbu she'rda Websteri iqtibos sifatida keltiradi " Webster o'lim bilan bog'liq edi/Va teri ostidagi suyakni ko'rди" "*Webster was much possessed by death/ And saw the skull beneath the skin.*" [4]

Shuningdek, P.D.James Agatha Christie asarlaridan chuqur ta'sirlangan holda o'xshash voqealar haqida yozadi. Shulardan biri bu P.D. Jamesning "Teri ostidagi suyak" (*The Skull Beneath The Skin*) (1982) asari Agatha Christiening "Quyosh ostidagi yovuzlik" (*Evil Under The Sun*) asariga o'xshash muhitda o'tadi: ikkalasi ham Dorsetdan bir necha milya uzoqlikda joylashgan kichik, yakkalanib qolgan orolda kechadi; P.D. James uchun bu Dorset, Agatha Christie uchun esa Devon. Har ikki asarda ham aktrisa o'ldirilgan (Shuning uchun Clarissa Lisle Arlena Marshallning ikkinchi nusxasidir). Har bir ayol hurmatli bir erkak bilan turmush qurgan va er o'z xotini boshqa erkaklar bilan munosabatlarini sezmaslikka urinib, bunga e'tibor bermagan. Har ikkala kitobda ham jismonan nosog'lom o'smir – Linda Marshall yoki Simon Lessing – qatnashadi, va har ikkala holatda ham o'ldirilgan aktrisa o'smirning otasi tomonidan ikkinchi xotin sifatida tanilgan va ular bilan munosabatlari yaxshi bo'lmagan.

**Muhokama va natijalar.** An “Unsuitable Job for a Woman” (*Ayollar uchun nomunosib ish*) (1972) asarida Kordeliya Grey Isabelle de Lasterie Mark Callender vafot etgan kuni Xugo va Sofi Tilling bilan teatrga bormaganini isbotlashda muvaffaq bo‘ladi: aslida o‘sha kechada pyesa Harold Pinter tomonidan yozilgan edi va Isabelle Kordeliya aslida Jon Osbornning *West of Suez* pyesasining syujetini nazarda tutayotganini e‘tiborsiz qoldiradi [2].

«Unsuitable Job for a Woman» (*Ayollar uchun nomunosib ish*) (1972) asarida intertekstualik o‘ziga xos tarzda mavjud bo‘lib, bu romanda turli adabiy, tarixiy va madaniy qatlamlar bir-biriga bog‘langan. P.D. James bu romanda ayollar haqidagi stereotiplar, ijtimoiy rollar va adabiyotdagi an‘anaviy tasvirlar bilan muloqotda bo‘ladi. Asarda asosiy qahramon, Cordelia Gray, ayol detektiv sifatida tasvirlanadi. Bu qahramon, Agata Kristining *Miss Marple* yoki Dorothy L. Sayersning *Harriet Vane* kabi ayol detektivlardan ilhomlanishi mumkin. Ammo James ayol detektivni nafaqat an‘anaviy janrda, balki ijtimoiy va psixologik jihatdan yanada murakkab tarzda tasvirlaydi. Cordelia Gray o‘zining axloqiy dilemmasi, shaxsiy hayoti va mustaqillikka bo‘lgan orzulari bilan an‘anaviy «ayol detektiv» obrazidan farq qiladi. Bu, Jamesning ayollar rolini adabiyotda qayta baholashga bo‘lgan urinishidir.

P.D. Jeymsning «*The Skull Beneath the Skin*» asarida detektiv adabiyotining umumiy parodiyasidan o‘z-o‘zini parodiya qilishgacha boradi. O‘quvchi muallifning qadrli bo‘lgan barcha mavzularini topishi mumkin: qotillik qo‘rquvi, yolg‘izlik, ayb, pushaymonlik va oxir-oqibatda gunohkor tomonning o‘limi orqali jazosini olish [3].

*The Skull Beneath the Skin* romanida intertekstualik elementlari juda qiziqarli bo‘lib, u turli matnlar, janrlar va adabiy an‘analarga murojaatlarni o‘z ichiga oladi.

Gotik janrga hurmat: Roman yakkalanib qolgan orolda joylashgan bir mansarda bo‘lib o‘tadi, yomg‘irli ob-havo va sirli maqsad uchun yig‘ilgan odamlar guruhi bilan, bu esa Gotik adabiyotga xosdir. Ushbu joylashuv *Vutering Xayts* (Emily Brontë) va *Rebekka* (Daphne du Maurier) kabi asarlarga taqqoslanadi. Hissiyotli muhit va qorong‘u oilaviy sirlarni o‘rganish, shuningdek, romanni ushbu janrga bog‘laydi [1].

Shekspirdan iqtiboslar: James tez-tez adabiy asarlarga murojaat qiladi va *The Skull Beneath the Skin*da aynan Shekspirdan, ayniqsa Tragediyalardan iqtiboslar mavjud. Bu personajlar o‘rtasidagi murakkab munosabatlar, ularning xatoligi va oxir-oqibat halokatga uchraganligi bilan aks etadi. Masalan, personajlarning axloqiy noaniqliklari va psixologik chuqurligi, *Makbet* yoki *Hamlet* kabi Shekspirdan olingan tragediyalarni eslatadi, bu asarlarda xiyonat, aybdorlik va qasos muhim rol o‘ynaydi. Dialog va xarakterlashdagi adabiy ishoralar: Jeymsning qahramonlari ko‘pincha adabiyot va she‘riyatga ishora qilishadi, bu esa xarakterlarning intellektual fonlarini ularning shaxsiy dramalari bilan bog‘laydi. Ushbu ishoralar nafaqat xarakterni rivojlantirish usuli sifatida xizmat qiladi, balki roman mavjud bo‘lgan kengroq adabiy kontekstni ham ko‘rsatadi.

Bu intertekstual ishoralarni qatlamlash orqali Jeyms o‘zining asariga murakkablik qo‘shadi, o‘quvchilarni faqat yuzaki syujetdan tashqariga chiqib, kengroq adabiy va madaniy an‘analarga kirishga undaydi.

Detektiv janri an‘analariga e‘tibor: Detektiv janri asari sifatida *The Skull Beneath the Skin* detektiv janrining an‘analariga murojaat qiladi. Detektiv tasviri, Cordelia Gray, Agata Xristi yoki Dorothy L. Sayers tomonidan yaratilgan boshqa adabiy detektivlarga taqlid qiladi. Biroq, James janrni psixologik va falsafiy chuqurlik bilan boyitib, uni adabiy jihatdan yanada intertekstual tarzda boyitadi [3].

**Xulosa.** P.D. Jamesning asarlarida intertekstualik usuli uning detektiv janri san'ati va adabiyotga bo'lgan chuqur hurmatini aks ettiradi. *The Skull Beneath the Skin* va *Unsuitable Job for a Woman* kabi romanlar, o'quvchilarga nafaqat intrigali hikoyalar, balki kengroq adabiy va madaniy aloqalarni o'rganish imkoniyatini taqdim etadi. Jamesning asarlari klassik adabiyot, teatr, va diniy matnlar bilan boyitilgan bo'lib, ularning o'ziga xos iqtiboslar va ishoralar orqali boyitiladi. Bu esa, o'quvchilarni nafaqat matnlarni, balki ularning yaratgan kontekstlarini ham chuqurroq anglashga undaydi.

Shu bilan birga, P.D. Jamesning asarlaridagi intertekstualik, ularning nafaqat janrga, balki adabiyotning o'ziga bo'lgan munosabatini ham aks ettiradi. U o'z asarlarini bir vaqtning o'zida o'ziga xos va kengroq madaniy kontekstga joylashtirib, o'quvchilarga romanlarning yangilanishi va yangicha tushunilishi uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Bu esa, P.D. Jamesning adabiyotdagi o'rnini va uning asarlarini qadrlashda yangi yondashuvlarni keltirib chiqaradi.

#### **Adabiyotlar/Литература/References:**

1. James P.D. *An Unsuitable Job for a Woman*. – London: Faber and Faber. 1972. – 205 p.
2. James P.D. *The Skull Beneath the Skin*. – London: Faber and Faber, 1982. – 372 p.
3. Umberto E. *Interpretation and Overinterpretation*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1992. – 151 p.
4. Umberto E. *The Open Work*. – Harvard: Harvard University Press, 1989. – 285 p.

# SCIENCEPROBLEMS.UZ

## IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

*№ S/2 (5) – 2025*

## АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

## ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari”** elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

**Muassis:** “SCIENCEPROBLEMS TEAM”  
mas'uliyati cheklangan jamiyati

**Tahririyat manzili:**

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

[scienceproblems.uz@gmail.com](mailto:scienceproblems.uz@gmail.com)

**Bog'lanish uchun telefon:**

(99) 602-09-84 (telegram).